

Ponarski, Zenowiusz

Polskie pamiątki masońskie w Wilnie

Przegląd Historyczny 67/2, 325-327

1976

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

L I S T Y D O R E D A K C J I

Szanowna Redakcjo!

POLSKIE PAMIĄTKI MASOŃSKIE W WILNIE

Czytelników „Przeglądu Historycznego” zainteresuje być może poniższa informacja o polskich pamiątkach przechowywanych obecnie w Muzeum Historyczno-Etnograficznym w Wilnie.

W Wilnie loże masońskie pojawiły się w latach siedemdziesiątych osiemnastego stulecia. Po ich kasacie w 1822 r. pojawiły się znów w początku XX w. i były czynne w latach II Rzeczypospolitej.

Istnienie wielu łóż masońskich na ziemiach b. W.Ks. Litewskiego sprzyjało zbieraniu pamiątek masońskich przez wolnomularzy lub innych kolekcjonistów. Wśród zbieraczy masoników szczególnie wyróżnił się Tadeusz Stanisław Wróblewski. Urodzony w Wilnie 8 listopada 1858 był synem Eustachego i Emilii z Beniowskich. W ich domu, po śmierci ojca (brata Eustachego) wychowywał się Walerian Wróblewski, powstaniec 1863 r i generał Komuny Paryskiej¹.

T. Wróblewski ukończył gimnazjum w Wilnie, studiował w Akademii Medyko-Chirurgicznej w Petersburgu, gdzie stał się członkiem Gminy Socjalistów Polskich. Studiował później na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego. Aresztowany w Warszawie, przebywał ponad rok w Cytadeli; odwiedzała go tam Maria Konopnicka, która pod wrażeniem tych spotkań napisała swoje „Credo”.

W sierpniu 1881 r. zesłano go na Syberię, skąd wraca w 1883 r. do Petersburga, podejmując studia na Wydziale Prawa. Kończy je w 1886 r. jako kandydat nauk prawnych i podejmuje aplikację adwokacką u W. Spasowicza.

Po śmierci rodziców, wraca w 1891 r. do Wilna, prowadzi tam kancelarię adwokacką i jest radcą prawnym Zarządu Kolei Poleskiej. Występuje przeważnie w sprawach politycznych; tylko w latach 1905—7 wystąpił w 470 procesach politycznych w Warszawie, Petersburgu, Moskwie, Kijowie, Wilnie, Odessie, Białymstoku, Grodnie i innych miastach.

Założył w Wilnie „Towarzystwo Szubrawców”, którego członkami m.in. byli dr Minkiewicz, dr Dembowski, Węclawski, J. Klott; było to coś w rodzaju loży masońskiej, chociaż nie wszyscy członkowie byli wolnomularzami². Zakupił m.in. księgozbiór moskiewskiego masona I. Jelagina. Wśród jego zamiłowań „poczesne miejsce zajęło zbieranie materiałów dotyczących wolnomularstwa, zarówno drukowanych i pisemnych, jak i różnych szczątków materialnych”³.

W mieszkaniu swym posiadał „tajemniczy, nastrojowy pokójek »masoński« z witrynami pełnymi insygniów Dzieci Wdowy różnych łóż, litewskich i polskich, wybity cały dywanami, z sufitem i drzwiami w perskim perkale, z lustrem ciemnym, przepaścistym, blade odbijającym twarze w zimnej tafli, otoczonej czarną

¹ V. Abramaviczius, *Tadas Vrublevskis*, Wilno 1960, s. 4. o T. Wróblewskim por. Z. Ponarski, *Adwokat Tadeusz Stanisław Wróblewski* [w:] *Szkice z dziejów adwokatury polskiej*, Biblioteka „Palestry”, Warszawa 1976.

² L. Hass, *Działalność wolnomularstwa polskiego w latach 1908—1915*, KH 1967, nr 4, s. 1059.

³ L. Krzywicki, *Wspomnienia* t. II, Warszawa 1958, s. 94.

ramą"⁴. Fotografia dywana, wraz z krzyżem masońskim z zegarem, znajduje się w rosyjskiej publikacji o masonerii⁵.

Podczas I wojny światowej pozbawiony środków utrzymania, „formalnie się głodził”, zachował jednak w całości swe zbiory⁶. Później był radcą prawnym Tymczasowego Rządu Rewolucyjnego Litwy, redaktorem ustaw rządowych i dyrektorem Centralnego Archiwum.

Zmarł 3 lipca 1925 r. w Wilnie, żegnany przez „braci” adwokata Witolda Abramowicza i sędziego Jana Piłsudskiego (brata marszałka), Litwinów i Białorusinów, księży katolickich i prawosławnych oraz środowisko bibliotekarskie, pamiętające o nim do dzisiaj⁷.

Księgozbiór jego ocalał, a niektóre pamiątki masońskie z jego zbiorów znajdują się w Muzeum Historyczno-Etnograficznym w Wilnie. Katalog muzeum zawiera fotografie niektórych eksponatów masońskich, figurujące wśród ekspozycji zabytków z XIX i XX w.⁸

Wśród fartuszków masońskich z ubiegłego wieku, znajdujących się w Muzeum, jeden z białej irchy, niegdyś był własnością Bartłomieja Beniowskiego, emigranta polskiego. Bogata kolekcja kolorowych szarf i wstęg masońskich (z napisami hebrajskimi i znakami skrzyżowanych kluczy, krzyżujących się gęsie piór itp.) uzupełnia strój masoński, obejmujący także oznaki lożowe i jubileuszowe rozmaitych kształtów (w postaci krzyży, wieloramiennych gwiazd, rozwartych cyrkli) z monogramami łóż i innymi.

Oznaki przedstawione w katalogu są w formie: ośmioramiennej gwiazdy z napisem w otoku „Unio Charitatis”; krzyża greckiego z literami na 4 ramionach (górnym — □ [znak łoży], dolnym „O. W”, lewym — „G” i prawym „M”); rozwartego cyrkla z monogramem „G L” wewnątrz (łoży „Gorliwy Litwin”).

Szereg pucharów obrzędowych o rozmaitych kształtach posiada rżnięte znaki, napisy, symbole. Niektóre mają daty: „1817”, inne zaś nazwę wytwórcy „B. Wegner”, powtarzającą się na wielu szklanych wyrobach. Wystawiono także m. in. takie przedmioty, jak lampki do świec, stolik do fajek, stojaki do lamp.

Interesujące są: metalowy kubeczek z datą 5820 (1820 r.), talerzyk żelazny z łoży „Gorliwego Litwina”, bogaty we wzory masońskie, waga (należąca do Ludwika Karola Abramowicza), metalowy kubek (własność Kazimierza Kontryma), młotki lożowe (biały i czarny) i inne przedmioty używane w łożach lub stanowiące własność poszczególnych wileńskich masonów.

Zwraca uwagę ozdobny okrągły stolik na trzech nóżkach, między którymi występuje sześcioramienna gwiazda z blatem, na którym umieszczono wiele rysunków, znaków i symboli. Widzimy na nim siedzącego za stołem mistrza, oddzielonego dwoma kolumnami od stojących między kolumnami po trzech uczni i czeladników, gwiazdę sześcioramienną, pod którą Pogoń litewska, a nad nią wizerunek budynku i łuku triumfalnego, obok zaś sześć serc (po trzy z każdej strony). Pod mistrzem — trzyramienny świecznik, łabędź, waga, znicz płonący, akacja i in. symbole. Wokół tego sznur łączności z siedmioma węzłami, poza którym siedzący mistrz, zaś dokoła sznura cyfry rzymskie, litery i znaki.

Wystawiono także olejny portret Michała Römera (z łoży „Gorliwy Litwin”), po kasacie łoż członka Tow. Patriotycznego i Wolnomularstwa Narodowego oraz portrety profesorów Uniwersytetu Wileńskiego, z których wielu było masonami.

W Muzeum są także wykazy członków łoż, księgi masońskie, np.: „Tymczasowe Zasady Tow. Wolnomularskiego Reformowanego, zostającego jeszcze w stanie re-

⁴ H. R., *Wspomnienia*, „Przegląd Wileński” 1925, nr 12.

⁵ *Masoństwo w jego przeszłości i nastojącym* t. II, Moskwa 1915 s. 227, 240.

⁶ *Tadeusz Wróblewski (zarys życia)*, „Przegląd Wileński” 1925, nr 12.

⁷ *Słownik Pracowników Książki Polskiej*, Warszawa—Łódź, 1972, s. 991.

⁸ *Lietuvos TSR Istorijos-Etnografijos Muziejus*, Wilno 1970, s. 94 n. (w jęz. lit.).

form i stanowiącego łożę G.: L.: Reformowanego", z roku 5818 (1818), pochodzące ze zbiorów prof. Jana Wolfganga. Jest także Codex Szubrawski Renovatus z datą A. D. MCMIX (druk J. Zawadzkiego) oraz księga rękopiśmienna z wierszami „szubrawców”, wśród których jeden Koźmiana, datowany jest 8 stycznia 1900:

„... By myśl wyrazić wolnemi słowy
A znieść swawolę
Nie damy miejsca dla białogłowy
W szubrawców kole”.

Niniejszy przegląd pamiątek masońskich w Wilnie nie jest wyczerpujący, zwraca jedynie uwagę na możliwość dotarcia do pamiątek związanych z dziejami wolnomularstwa litewskiego i polskiego.

Rzeczą bardziej kompetentnych będzie dokładne ich opisanie, zakwalifikowanie zgodnie z przyjętymi zasadami i zaopatrzenie właściwym komentarzem⁹.

Zenowiusz Ponarski

⁹ Przykładem może służyć katalog: *Pamiętki masońskie w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu*, Toruń 1970, ze szkicem L. Hassa: *Z dziejów wolnomularstwa w Toruniu*.